

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2012

Vojtěch Tělupil

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Vojtěch Tělupil

**Svoboda internetu jako nástroj americké
zahraniční politiky vůči arabskému jaru**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Vojtěch Tělupil**

Vedoucí práce: **Mgr. Jana Sehnálková**

Rok obhajoby: 2012

Bibliografický záznam

TĚLUPIL, Vojtěch. *Svoboda internetu jako nástroj americké zahraniční politiky vůči arabskému jaru*. Praha, 2012. 35 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jana Sehnálková

Abstrakt

Tato práce analyzuje prostřednictvím kritické diskurzivní analýzy koncept svobody internetu, který americká ministryně zahraničí Hillary Clintonová přednesla ve svých projevech věnovaných tomuto tématu. Jedná se o tři texty přednesené v různých souvislostech, které svobodu internetu vymezují a dodávají jí konkrétní podobu. Ta byla deklarována jako priorita zahraniční politiky Spojených států v následujících letech.

Na základě rozboru jsem dospěl k závěru, že koncept svobodného internetu nelze považovat za extenzi lidských práv v tradičním smyslu tohoto slova, a to dokud nebudou splněny některé základní podmínky. Jedním z nich je regulace, která musí zajistit fungování internetu jako veřejného prostoru, s čímž souvisí i otázka transparentnosti, která by neměla zadávat příčiny k podezření z dvojích standardů.

Dokud se tak nestane, nelze tento současný fenomén americké zahraniční politiky hodnotit v kontextu Blízkého východu jinak než jako pokus o zachování současné mocenské rovnováhy. Ta má ochránit zájmy Spojených států v této oblasti a navzdory podpoře vede k ochromení aktivit občanské společnosti a opozice.

Abstract

Internet Freedom as a Tool of U. S. Foreign Policy in Relation to the Arab Spring analyzes political speeches of Hillary Clinton concerning „Internet Freedom“ policy. I try to find out if there is some evidence supporting criticism about this issue using Critical Diskourse Analysis. As a result of this I have discovered that Clinton's approach is very weak primarily in transparency and regulation issues. I claim that the

purpose of “Internet Freedom” is not to break the balance of power in the Middle East and cannot be seen as an extension of the traditional human rights.

Klíčová slova

Svoboda internetu, USA, zahraniční politika, kritická diskursivní analýza, politické projevy, H. Clintonová

Keywords

Internet freedom, U. S. foreign policy, Arab spring, Critical Discourse Analysis, political speech, H. Clinton

Rozsah práce: 48628, 28 NS

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. května 2012

Vojtěch Tělupil

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Janě Sehnálkové za vedení této práce. A dále rovněž doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc. a Mgr. Jaroslavu Švelchovi za cenné podněty.

Institut mezinárodních studií
Projekt bakalářské práce

[Zde vložte projekt práce.]

Obsah

ÚVOD.....	2
1 LIDSKÁ PRÁVA JAKO SOUČÁST ZAHRANIČNÍ POLITIKY USA	10
1.1 DEMOKRACIE A LIDSKÁ PRÁVA: SPOJENCI NEBO NEPŘÁTELE?.....	11
1.2 INTERNET JAKO SOUČÁST AGENDY LIDSKÝCH PRÁV.....	12
2 SVOBODA INTERNETU: ZÁKLADNÍ PREMISY.....	14
2.1 INTERNET JAKO VEŘEJNÝ PROSTOR	15
2.2 INTERNET JAKO PŘEDPOKLAD DEMOKRATIZACE	16
3 H. CLINTONOVÁ A SVOBODA INTERNETU Z POHLEDU KRITICKÉ DISKURZIVNÍ ANALÝZY.....	18
3.1 ZPRACOVÁNÍ FORMÁLNÍCH NÁLEŽITOSTÍ.....	18
3.1.1 <i>Remarks on internet freedom</i>	19
3.1.2 <i>Internet rights and wrongs</i>	20
3.1.3 <i>Conference on internet freedom</i>	20
3.2 INTERPRETACE: KLÍČOVÉ PROMĚNNÉ A JEJICH INTERAKCE.....	21
3.2.1 <i>Spojené státy a globální internet</i>	21
3.2.2 <i>Univerzální právo</i>	22
3.2.3 <i>Autoritářské vlády</i>	22
3.2.4 <i>Veřejný prostor</i>	22
3.2.5 <i>Privátní sektor</i>	22
4 PŘÍPADOVÁ STUDIE: SVOBODA INTERNETU A ARABSKÉ JARO.....	23
4.1 ROLE INTERNETU V KONTEXTU PROTESTŮ.....	24
4.2 BLÍZKÝ VÝCHOD A "NEW BEGINNING"	25
ZÁVĚR	28
SUMMARY	29
POUŽITÁ LITERATURA.....	30

Úvod

„The first rule of promoting Internet freedom: Don't talk about promoting Internet freedom.“

Evgeny Morozov

Téma své bakalářské práce *Svoboda internetu jako nástroj americké zahraniční politiky vůči arabskému jaru* jsem zvolil na základě mediální kampaně, která nástup fenoménu svobody internetu provázela zejména během tzv. arabského jara. Určitou roli zde hrála i osobní skepse vůči tzv. digitální demokracii, tedy přesvědčení o tom, že internet a sociální sítě budou hrát stále výraznější roli v politickém životě a povedou k jeho zkvalitnění.

Na druhou stranu si uvědomuji, že se jedná o vývoj, který do jisté míry mění zažitý pohled na to, jak by měly fungovat demokratické instituce. V této chvíli nelze přesně vyhodnotit, nakolik se tyto trendy projeví ve schopnosti účastnit se politického života v té formě, jak je to zvykem nyní. To se ukáže teprve ve chvíli, kdy bude internet možné považovat veřejný prostor v jeho tradičním smyslu.

Kritika literatury

Zkoumání působení tzv. nových (elektronických) médií na politiku patří v současnosti k relativně nové oblasti, která se těší velkému zájmu výzkumníků i široké veřejnosti. Pro účely této práce jsem čerpal převážně z publikací odborníků na mediální studia a teritoriální studia. Pro analýzu pramenů používám kritickou diskurzivní analýzu, při čemž vycházím z konceptů následovníků Normana Fairclougha¹.

Obecně lze říci, že konstituování vztahu mezi internetem jako „novým“ veřejným prostorem a jeho demokratizačním potenciálem provází řada sporů². Většina z nich se koncentruje kolem otázek týkajících se naplnění vize tzv. „digitální demokracie“, která razantně posílí přímou participaci na politické moci pro co největší množství lidí, resp. povede ke zhroucení autoritativních režimů. K této vizi se velmi kriticky staví například Evgeny Morozov³, který zastává názor, že současné trendy svědčí spíše o tom, že

¹ Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* (Addison Wesley Publishing Company, 1995).

² Je zajímavé, jak se pod vlivem událostí arabského jara změnil pohled na roli internetu v souvislosti s působením sociálních sítí. Dřívější výraznou polaritu mezi kyber-utopisty na jedné straně a kyber-skeptiky na straně druhé vystřídal komplexnější diskuze o tom, nakolik se internet podílí na organizaci odporu proti autoritářským vládám.

³ Evgeny Morozov, *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*, Reprint. (PublicAffairs, 2012).

internet má potenciál k tomu, aby se stal nástrojem útlaku občanů ze strany autoritářských vlád. Je to z toho důvodu, že důraz na větší transparentnost vládnutí oslabuje roli státu (včetně autoritativních) jako garanta práva. Morozov tak tvoří tak protipól vůči těm, kteří emancipační potenciál internetu naopak obhajují⁴.

Morozovův názor zastávají i jiní autoři: např. Shanthi Kalathil⁵ nebo Matthew Hindman⁶ se zabývají tím, jakým způsobem se (nejen) autoritativní režimy adaptovaly na možnosti, které jim internet nabízí. Jack M. Balkin⁷ k dané problematice přistupuje z trochu jiné perspektivy, přičemž zkoumá vazbu mezi svobodou slova na internetu a demokracií.

V hodnocení přínosu nedávných událostí označovaných jako arabské jaro v souvislosti s demokratizací Katerina Dalacoura ve svých textech, ať už věnovaných přímo arabskému jaru⁸ nebo hodnocení dosavadní snahy Spojených států o demokratizaci Blízkého východu⁹, což je téma, které má společné i s Thomasem Carothersem¹⁰, který patří k uznávaným expertům a vlivným esejistům se zkušenostmi z administrativy Spojených států.

Naproti tomu Sonia Cardenas¹¹ analyzuje více obecně, nakolik lze agendu lidských práv využít k nátlaku na změnu chování jednotlivých států, resp. srovnává přitom jednotlivé přístupy k této problematice. Žádný z nich přitom tuto problematiku nevyčerpává zcela, což Cardenas považuje za důsledek toho, že se jedná o relativně novou oblast vědeckého zájmu. Upřednostňuje proto syntézu, která bere v úvahu nejen normy, identitu a jednotlivé aktéry, ale i mezinárodní a domácí faktory v jednotlivých zemích.

⁴ Clay Shirky, *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*, Reprint. (Penguin (Non-Classics), 2009).

⁵ Shanthi Kalathil a Taylor C. Boas, *Open Networks, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule*, First Printing. (Carnegie Endowment for International Peace, 2003).

⁶ Matthew Hindman, *The Myth of Digital Democracy* (Princeton University Press, 2008).

⁷ Jack M. Balkin, „Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society“, *New York University Law Review* 79, čís. 1 (duben 2004): 1–55.

⁸ Katerina Dalacoura, „The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications“, *International Affairs* 88, čís. 1 (leden 20, 2012): 63–79.

⁹ Dalacoura, Katerina, „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“, *Ortadoğu Etütleri* 2, čís. 3 (červen 2010): 57–76.

¹⁰ Thomas Carothers, *Critical Mission: Essays on Democracy Promotion* (Carnegie Endowment for International Peace, 2004).

¹¹ Sonia Cardenas, „Norm Collision: Explaining the Effects of International Human Rights Pressure on State Behavior“, *International Studies Review* 6, čís. 2 (červen 2004): 213–231.

Internetu jako veřejnému prostoru a jeho nejrůznějšími omezeními ze strany poskytovatelů připojení a dalších služeb se věnuje Dawn Nunziato¹², Diana Saco¹³ si mimo tuto oblast klade rovněž i otázky ohledně toho, nakolik je virtuální prostředí kompatibilní s demokratickou praxí¹⁴. Na tento přístup navazuje Zach Bastick¹⁵, který zpochybňuje vhodnost současného regulačního rámce pro svobodný a otevřený internet, a to z toho důvodu, že soukromé firmy, které internet provozují, se většinou nachází mimo veřejnou kontrolu.

Při analýze pramenů vycházím z doslovného přepisu projevů H. Clintonové, věnované svobodě internetu z 21. ledna 2010¹⁶, 15. února 2011¹⁷ a 8. prosince 2011¹⁸. Hlavní rozdíl, především z hlediska času a proměn v kontextu zahraniční politiky, mezi nimi spočívá v tom, že v souvislosti s celkovým vyzněním – tedy příslušným kontextem, popř. publikem, kterému jsou určeny - kladou jiný důraz na jednotlivé komponenty svobodného internetu a na ty, kteří by se na prosazování svobodného (otevřeného) internetu měli podílet.

Není-li uvedeno jinak, jsou překlady přímých citací ze zahraniční literatury a pramenů provedeny mnou.

Vymezení tématu

Deklarovaným záměrem H. Clintonové je rozšířit lidská práva o novou dimenzi prostřednictvím svobody internetu¹⁹ (Internet Freedom – IF). Na základě dosavadních událostí nelze přesně usoudit, nakolik se jedná o cíl nebo prostředek zahraniční politiky USA, nicméně cílem této práce je předložit argumenty klonící se spíše

¹² Dawn Nunziato, *Virtual Freedom: Net Neutrality and Free Speech in the Internet Age*, 1. vyd. (Stanford Law Books, 2009).

¹³ Diana Saco, *Cybering Democracy: Public Space and the Internet*, 1. vyd. (Univ Of Minnesota Press, 2002).

¹⁴ Jedná se především o problematiku veřejného prostoru a o potenciál internetu být tímto veřejným prostorem.

¹⁵ Bastick, Zach, „Our Internet and Freedom of Speech ‘Hobbled by History’: Introducing Plural Control Structures Needed to Redress a Decade of Linear Policy“, *European Journal of ePractice*, čís. 15 (únor 2012): 97–111.

¹⁶ Bureau of Public Affairs Department Of State. The Office of Electronic Information, „Remarks on Internet Freedom“, Remarks|Remarks, leden 21, 2010, <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/135519.htm>.

¹⁷ Bureau of Public Affairs Department Of State. The Office of Electronic Information, „Internet Rights and Wrongs: Choices & Challenges in a Networked World“, Remarks|Remarks, únor 15, 2011, <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm>.

¹⁸ Bureau of Public Affairs Department Of State. The Office of Electronic Information, „Conference on Internet Freedom“, Remarks|Remarks, prosinec 8, 2011, <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178511.htm>.

¹⁹ Předkládám do češtiny podle vzoru „svoboda slova“.

k instrumentálnímu pojetí, které slouží národním zájmům Spojených států. V případě arabského jara lze totiž z krátkodobého hlediska uvažovat o svobodě internetu jako o cíli, nicméně z dlouhodobého hlediska (pokud by vedlo k výraznému oslabení současných spojenců) se jedná o hrozbu americké hegemonii v regionu.²⁰

Snaha o svobodu internetu²¹ je výsledkem proměny veřejného prostoru, která souvisí s nástupem internetu resp. jeho uživatelsky přívětivější platformy, tedy webu 2.0, která umožnila jeho masové rozšíření zejména v podobě nejrůznější sociálních sítí, popř. sdílení obsahu. Navzdory všem očekáváním, však svoboda internetu nedoplňuje realistické pojetí zahraniční politiky o novou „idealistickou“ dimenzi, spíše naopak. Jako nástroj americké zahraniční politiky plní agenda *svobody internetu* a její prosazování - ačkoliv na první pohled nepříliš zřetelně - řadu úloh, a to jak při ospravedlňování určitých opatření vůči vlastním občanům, tak i vůči ostatním aktérům mezinárodní politiky, které vychází z národních zájmů Spojených států.

Nedávné masové protesty v severní Africe a arabském Blízkém východě rozvířily diskuze o demokratizačním potenciálu internetu, přičemž mu - jako každé nové technologii v minulosti - nebylo neobvyklé přisuzovat schopnost uspět tam, kde se to nepodařilo dosavadním snahám o demokratizaci tamních autoritativních režimů. Americká ministryně zahraničí H. Clintonová v mnoha svých projevech vyjadřovala naději, že právě svobodný přístup k internetu může mít transformační dopad na protesty zmítané země. Následně Clintonová prohlásila, že IF považuje za novou prioritou zahraniční politiky Spojených států:

„A jakmile v následujícím roce vláda dokončí mezinárodní strategii pro kyberprostor, vymezí tím směr závazný do budoucna. Jedná se o naši *prioritu v oblasti zahraniční politiky*, která v následujících letech bude dále nabývat na významu.“²²

Je přitom vhodné podotknout, že agendy lidských práv a „prosazování demokracie“ (Democracy Promotion) se odlišují především v míře respektu, s jakým přistupují k suverenitě státu, resp. do jaké míry představují hrozbu pro jeho současný -

²⁰ USA mají v regionu velmi silnou pozici úměrnou vynaložené snaze o zajištění svých národních zájmů (suroviny a izraelsko-palestinský mírový proces). Ta jim umožňuje vytvářet účinný tlak na jednotlivé vlády, které ve spolupráci s USA sledují zase své národní zájmy.

²¹ Svoboda internetu zahrnuje pět klíčových svobod: svobodu slova, svobodu vyznání, svobodu od nouze, svobodu od strachu, svobodu přístupu. U Hillary Clintonové nicméně převažuje důraz především na svobodu vyjadřování a volný tok informací.

většinou autoritativní a nedemokratický - režim²³. Podpora demokracie může být vnímána jako snaha o intervenci a bývá autoritativními režimy využívána např. k obhajobě zamezení přístupu k obsahu na internetu z bezpečnostních důvodů.²⁴

Pro současný Blízký východ a severní Afriku je koncept svobody internetu klíčový v tom, *jakým způsobem produkuje znalost* o tamních realitách (příčinách a následcích), popř. o povaze internetu jako takového. Podle řady autorů²⁵ zůstává nejasné, zda lze v tomto regionu internet²⁶ a na něm provozované sociální sítě považovat za hlavního hybatele masových nepokojů (o organizování jako takovém nemluvě), mimo jiné i vzhledem k tamní infrastruktuře - přístup k internetu, tím spíše k jeho neblokovaným oblastem, mají v těchto oblastech výhradně lidé loajální k režimu, přičemž zbytek populace závisí na tradičních médiích.

IF přitom vychází z nepotvrzeného očekávání, že internet bude mít na politiku stejný efekt jako na rozvoj hospodářství. Dosavadní zkušenosti s autoritativními režimy, mimo jiné v Číně, vypovídají spíše o tom, že tyto rychle zvládly internet využívat ve svůj prospěch, ať už při potlačování opozičních aktivit nebo při akceleraci hospodářském růstu.

O nástroji zahraniční politiky lze v souvislosti s IF hovořit především v rámci prosazování takové zahraniční politiky, která Spojeným státům pomůže udržet převahu a nepoškodí hlavní národní zájmy Spojených států v regionu. Další rovina tvoří překlenutí rozporů, kdy v rámci jedné země Spojené státy spolupracují s autoritářskou vládou a zároveň financují nejrůznější aktivity, které jsou přímo nebo přímo zaměřené proti režimu.

Současné pojetí IF podle Hillary Clintonové, vychází na jedné straně z potřeb národní bezpečnosti (potírání nepovolených obsahů jako pornografie, terorismus aj.) a na straně druhé chrání investice amerických firem působících na internetu. Ať už se jedná poskytovatele připojení, služeb jako jsou sociální sítě nebo software a hardware zajišťující bezpečnost, je zde patrná snaha zamezit trendům, jejichž výsledkem by byla

²² Department Of State. The Office of Electronic Information, „Internet Rights and Wrongs“.

²³ Carothers, *Critical Mission*.

²⁴ Poněkud odlišná situace je v Číně, která za hrozbu stávajícímu režimu považuje i lidská práva jako taková.

²⁵ Viz např. Morozov, *The Net Delusion*; Hindman, *The Myth of Digital Democracy*; Kalathil a Boas, *Open Networks, Closed Regimes* aj.

²⁶ Např. mobilní telefony, které tento problém pomáhají překlenout, nicméně představují snadný cíl pro sledování a monitorování, neboť nejsou anonymní.

regulace v kompetenci jednotlivých států (v současné době je tato tendence patrná v Rusku a Číně, viz příloha č. 1) a fragmentace internetu.

Pro region arabského Blízkého východu a severní Afriky by to znamenalo, že v rámci svobody internetu bude stupňován tlak na přizpůsobení se americkým standardům – např. potlačením anonymity, posílením regulačních pravomocí soukromých společností zejména na nových trzích atp. -, které v konečném důsledku znemožní, aby internet fungoval jako *veřejná služba* a tím i otevřená platforma pro opozici v autoritativních režimech.

Jednou z hlavních výtek vůči soukromým společnostem je, že často ustupují autoritativním režimům ve snaze o zachování dobrých vztahů. To se projevuje zejména v poskytování dat o uživateli nebo o provozu, popř. přijímání takových opatření, která sice nejsou stanovena žádnými konkrétními předpisy či zákony, ale firmy tak přesto činí prostřednictvím tzv. seberegulace (self-regulation).²⁷

Výzkumné otázky

Lze analyzovaný koncept IF považovat za extenzi univerzálních lidských práv do kyberprostoru *nebo* za nástroj americké zahraniční politiky ve jménu národních zájmů?

Účelem této práce je prokázat, že koncept IF podle Hillary Clintonové je s univerzálními lidskými právy provázaný pouze zdánlivě, což se projevuje i v případě arabského jara. Konkrétně v souvislosti s americkou zahraniční politikou v této oblasti.

- Jak se IF vypořádává se vzájemnou nekompatibilitou svobodného internetu a omezeními ve prospěch zajištění bezpečnosti?
- Jakým negativním a pozitivním omezením přitom IF podléhá?
- Jakým způsobem IF legitimizuje komerční zájmy, resp. jak přesouvá zodpovědnost za IF na nestátní aktéry?
- Jak IF ospravedlňuje dvojí standardy ohledně volného přístupu k internetu a cenzury?

Metodologie výzkumu

Provázanost jazyka s politikou má v západním politickém myšlení hluboké

²⁷ Morozov, *The Net Delusion*.

kořeny: „Užívání jazyka svět nejen reflektuje, ale také utváří“²⁸. Právě sdílená percepce hodnot definuje politické asociace jako takové. Součástí lidských vloh pro jazyk a řeč je schopnost předjímat vjemy v souvislosti se skupinou a tím, co je skupinou vnímáno jako dobré a špatné.²⁹ Lze tak říci, že jazyk v jakékoli podobě neslouží jen ke sdílení informací, ale odráží rovněž skupinovou identitu.³⁰

Tato případová studie je založena na analýze diskursu (*Critical Discourse Analysis – CDA*), která slouží jako nástroj k analýze textů. Diskurs je úzce, ovšem nikoliv bezvýhradně, spjat s pojmem ideologie³¹: „Ideologie je systém kolektivního udržování idejí, věr a postojů, jež obhajují jistý model sociálních vztahů a uspořádání, který je zároveň cílem, anebo systém zaměřených na ospravedlnění určitého modelu chování, který se své návrhy snaží zavádět, realizovat, uskutečňovat nebo udržovat.“³²

Drtivá většina studií zabývajících se politickým diskursem a využívajících přitom CDA vychází z textů nebo projevů profesionálních politiků, případně konkrétních představitelů vládní moci, jako jsou např. prezidenti, premiéři či představitelé politických stran. Zejména ve Spojených státech existuje velké množství studií zaměřených na rétoriku prezidentů.³³

Literatura, která se kritickou diskurzivní analýzou zabývá, představuje nepřehledné množství publikací a studií. Jakkoli se inspiruje především dílem francouzského filosofa a psychologa Michela Foucaulta, její současnost je spjata zejména s autory N. Faircloughem, P. A. Chiltonem a T. A. van Dijkem. Důležitým aspektem CDA je pořadí, ve kterém analýza probíhá.

Výzkumník používá CDA způsobem, který se sestává z následující posloupnosti:

„Prvním krokem je zpracování formálních náležitostí textu, druhým jeho interpretace, při níž se zaměřujeme na interakci mezi klíčovými proměnnými a konečně objasnění vztahů mezi interakcí a sociálním

²⁸ Marianne Jørgensen a Louise J. Phillips, *Discourse Analysis As Theory and Method* (SAGE, 2002), 32.

²⁹ Paul Anthony Chilton, *Analysing Political Discourse: Theory and Practice* (Routledge, 2004), 4–5.

³⁰ *Ibid.*, 18.

³¹ Jak podotýká Jan Miessner, tak úkolem kritiky je přispět ke korekci rozdílů mezi realitou a jejími reprezentacemi, ale na rozdíl od klasické ideologické kritiky nepřisuzuje vědě privilegovaný přístup k pravdě: „Klasická ideologická kritika totiž bývá kritizována kvůli závislosti na klasickém marxismu a především kvůli předpokladu, že za ideologií, diskurzem existuje pravda, k níž mají kritici dané ideologie privilegovaný přístup a jež je vyvázána z mocenských vztahů.“

³² Pavel Šaradín, *Historické proměny pojmu ideologie* (Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001), 80.

³³ Christina Schäffner, *Language and Peace* (Harwood Academic, 1999), 12–13.

kontextem.³⁴

K hlavním slabinám CDA, která svou povahou spadá do kvalitativního pojetí výzkumu, náleží výběr výzkumného materiálu. Je tím myšleno zdůvodnění toho, co je hodné pozornosti výzkumníka a co už ne. Nemluvě o tom, že při zkoumání diskursu lze vycházet pouze z určitého typu výzkumných otázek.³⁵ CDA je tak vhodná zejména na systematické zkoumání vnitřní struktury a politických dopadů normativního diskursu prosazovaného vládními představiteli.³⁶

Základním prvkem, který CDA odlišuje od ostatních forem analýzy diskursu, je důraz na její „kritický“ atribut.³⁷ Právě prostřednictvím kritického zkoumání dochází k odhalení souvislostí, které nejsou na první pohled pro zúčastněné jednotlivce patrné, nemluvě o jejich schopnostech vypořádat se s hrozbami, jež z těchto souvislostí vyplývají.³⁸ Je dobré podotknout, že diskurs nedefinuje jazyk. Ten totiž slouží spíše k popisu příslušné reality. Diskurz je definován „vnitřně konzistentním souborem mytologických a ideologických domněnek, které dávají smysl událostem z dílčí perspektivy.“³⁹

Síla kritické diskurzivní analýzy spočívá ve zkoumání jednotlivých textů do hloubky⁴⁰:

„Volba jednoho či druhého přístupu pak záleží na tom, zda analytik hodlá v textech hledat nějaké už předem dané kategorie (v takovém případě obvykle volí obsahovou analýzu), anebo se nechává textem vést a kategorie vytváří až na základě toho, co v textech objevil (a volí diskurzivní analýzu). V zásadě tak platí, že zatímco v případě obsahové analýzy je „dodavatelem významu“ výzkumník, v případě diskurzivní analýzy je jím vlastní text.“⁴¹

³⁴ Fairclough, *Critical Discourse Analysis*, 21–22.

³⁵ Adam Jaworski a Nikolas Coupland, *The Discourse Reader*, 2. vyd. (Routledge, 2006), 36.

³⁶ Jan Hancock, *Human Rights and US Foreign Policy*, 1. vyd. (Routledge, 2007), 8.

³⁷ Kritika ideologie přitom bývá kritizována kvůli závislosti na klasickém marxismu a především kvůli předpokladu, že za ideologií, diskurzem existuje pravda, k níž mají kritici dané ideologie privilegovaný přístup.

³⁸ Horváth, Juraj, „Critical Discourse Analysis of Obama’s Political Discourse“, v *Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World International conference proceedings* (Prešov: Pulib, 2009), 46, <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Ferencik2/>.

³⁹ Hancock, *Human Rights and US Foreign Policy*, 4.

⁴⁰ Analytici diskursu chtějí odhalovat nesprávné/chybné reprezentace reality a přispět tak k jejich nahrazení lepšími.

⁴¹ Miessler, *Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství masmediálních textů*, 117.

1 Lidská práva jako součást zahraniční politiky USA

Vzhledem k zaměření této práce se možná jeví trochu nadbytečné zabývat se lidskými právy v tak širokém záběru, jaké představuje diskurs rámuující zahraniční politiku Spojených států jako celek. Při bližším pohledu je ovšem patrné, že bez toho nelze analýzu zasadit do příslušného kontextu.

Právě z tohoto zdroje totiž vychází pohled na instrumentální pojetí lidských práv, tj. jako na nástroj zahraniční politiky, který umožňuje vyvinout přímý nebo nepřímý tlak na ostatní státy. Jak ve své práci uvádí Cardenas, že tlak založený na lidských právech funguje především prostřednictvím občanské společnosti, ať už se jedná o organizace zabývající se lidskými právy, církve a náboženské společnosti, politické strany nebo studentské organizace. Právě občanská společnost předchází a usměřňuje tlak, který je na danou zemi vyvíjen ze zahraničí.⁴²

Mezinárodní tlak na dodržování úmluv ohledně lidských práv tak může fungovat jedině tehdy, když je provázen určitým lidsko-právním povědomím a zázemím uvnitř jednotlivých států. Jedním z nejběžnějších argumentů pro nedodržování mezinárodních dohod totiž bývají především národní bezpečnostní rizika a hrozby, následovány tím, že jednotlivé země interpretují svoje závazky velmi volně, a to na základě domácích zvyklostí.⁴³

Snaha prosadit koncept IF jako součást agendy lidských práv navazuje na „idealistický“ proud zahraniční politiky Spojených států, který je spojován se jménem prezidenta W. Wilsona. Jakkoli se hodnocení toho přístupu různí, řada autorů⁴⁴ s jistými výhradami soudí, že zahraniční politika Spojených států na tento „idealistický“ proud po 9/11 navazuje např. intervencemi a rozvojovou pomocí na podporu demokracie v krizových regionech⁴⁵.

Jan Hancock ve své knize *Human Rights and US Foreign Policy* provedl rozsáhlou analýzu hlavních součástí hegemonického diskursu v rámci zahraniční politiky Spojených států a lidskými právy, a to z dlouhodobé retrospektivy. Dochází přitom k následujícím závěrům:

⁴² Cardenas, „Norm Collision“, 213.

⁴³ Ibid., 227.

⁴⁴ Katerina Dalacoura, „The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications“; Morozov, *The Net Delusion*; Dunne, Michele Durocher, „Integrating Democracy Promotion into U.S. Middle East Policy“ aj.

⁴⁵ Např. plán G. W. Bushe na demokratizaci Blízkého východu

1. Lidská práva jsou jedním z cílů zahraniční politiky USA.⁴⁶
2. Jejich prosazování se odvíjí od existující identity Spojených států.
3. Obhajoba lidských práv doplňuje další cíle zahraniční politiky, jako jsou prosazování demokracie, svobody a spravedlnosti.⁴⁷

Identita se tak stává nejen předpokladem pro zformování hegemonického diskurzu⁴⁸ jako takového, ale rovněž prostředkem dodávající legitimitu politické praxi.

Hancock svou analýzu shrnuje slovy: „Politický jazyk postavený na hodnotách jako jsou lidská práva, spravedlnost a svoboda umožňuje dát zahraniční politiku do kontextu, bez něhož by mohla být interpretována jako příklad agrese, brutality, dominance, nerovnosti a vykořisťování. Umožňuje tak překlenout protiklady jako jsou války ve jménu míru, vraždění ve jménu lidských práv, podpora lidských práv pro jedny a jejich odmítání pro druhé.“⁴⁹

Spojuje tím politickou praxi s její legitimizací v tom ohledu, že bere v úvahu působení hegemonického diskurzu ve zpětné vazbě oběma směry, neboť zahraniční politiku je třeba obhajovat nejen před svými protivníky, ale zejména před svými vlastními občany. Právě zde se projevuje síla hegemonického diskurzu, neboť dokáže těmto požadavkům maximálně vyhovět tím, že svojí převahou nad dílčími diskurzy uzavírá prostor pro obecně přijímanou kritiku.

1.1 Demokracie a lidská práva: spojenci nebo nepřátelé?

Koncept svobody internetu jako univerzálního lidského práva se velkou měrou odvíjí od disproporce, která provází lidská práva a demokracii jako systémem politického uspořádání. Z toho hlediska je totiž nutné brát v úvahu, že zatímco „lidská práva jsou mezinárodní právní normy, kterými jsou vázány všechny státy, demokracie je především politická ideologie, navíc nijak závazná. Její prosazování a podpora Spojenými státy je spojeno s rizikem, že bude ostatními vnímáno jako neo-imperialismus.“⁵⁰

Z tohoto hodnocení je patrné, že pro administrativu Baracka Obamy je z taktických důvodů daleko vhodnější budovat koncept svobody internetu jako extenzi lidských práv, než jej otevřeně deklarovat jako základní předpoklad pro svržení autoritativních režimů.

⁴⁶ Viz např. Národní bezpečnostní strategie

⁴⁷ Hancock, *Human Rights and US Foreign Policy*, 8.

⁴⁸ Termín hegemonický diskurz zahrnuje narativ, který momentálně převládá nad ostatními dílčími diskurzy. Je to dáno tím, že ostatní narativy jsou ve výsledku méně přístupné a tím i méně atraktivní pro široké publikum.

⁴⁹ Hancock, *Human Rights and US Foreign Policy*, 31.

Jak dokládám během analýzy projevů H. Clintonové, má tento přístup v konceptu svobodného internetu centrální roli, nicméně nepřímou. Navzdory tomu, že zde převažuje tendence považovat internet za hlavní nástroj transformace autoritativních režimů tam, kde jiné prostředky v minulosti selhaly.

Rozhodujícím momentem nejsou samozřejmě deklarace svobodného internetu jako takové, ale daleko spíše jejich praktický dopad v oblasti zahraniční politiky. Přestože obecně je deficit demokratických prvků v autoritativních režimech dáván do souvislosti se slabostí občanské společnosti, je zřejmé, že občanskou společnost nelze budovat bez určitých kulturních hodnot. Jakkoli se Spojené státy snaží tento nedostatek řešit prostřednictvím rozvojových programů, které mají pomoci budovat občanskou společnost, jako např. program „Freedom Agenda“ G. W. Bushe:

„To, že si administrativa Baracka Obamy osvojila myšlenku svobodného internetu, není žádným překvapením. Současný prezident Spojených států by zvolen díky své schopnosti organizovat on-line své příznivce i sponzory.“⁵¹

1.2 Internet jako součást agendy lidských práv

Svobodný internet ve svých začátcích samozřejmě není spjat výhradně s administrativou Baracka Obamy, nýbrž navazuje na aktivity předchozích administrativ Spojených států. Konkrétně se jednalo o rozvojové programy v souvislosti s budováním IT infrastruktury v rozvojových zemích od roku 2004.⁵²

Na mezinárodní úrovni rovněž vznikla řada iniciativ, která měla pomoci překonat obecné problémy⁵³ prostřednictvím vzájemné spolupráce.⁵⁴ K nejdůležitějším přitom patří The Global Internet Freedom Task Force, Civil Society 2.0 Initiative, Global Network Initiative nebo Budapest Cybercrime Convention.

Tato snaha o řešení nicméně vyvolává otázky ohledně toho, zda medializace snah o širokou spolupráci, zejména se soukromými podniky, prospěla věci samotné. Například E. Morozov je přesvědčen o tom, že:

„dokud nebyl svobodný internet otevřeně deklarován jako priorita zahraniční politiky Spojených států, byly státy jako Čína, Irán nebo Rusko

⁵⁰ Carothers, *Critical Mission*, 11–12.

⁵¹ Morozov. Freedom.gov

⁵² <http://www.america.gov/st/freepress-english/2008/July/20080715094516xjsnommis0.3989832.html>

⁵³ Např. snahy některých států blokovat přístup k internetu, otázky bezpečnosti a kyberzločinu aj.

⁵⁴ Např. *Country Reports on Human Rights Practices* každoročně detailně monitoruje mechanismy, jejichž prostřednictvím jednotlivé vlády omezují aktivitu na internetu.

sice vzdáleny kýženému stavu, nicméně firmám jako Google, Facebook nebo Twitter se, spíše náhodou než cíleně, dařilo naplňovat vizi svobodnějšího a otevřenějšího internetu. Autoritářské režimy v nich totiž neviděly zdaleka takovou hrozbu, jako je tomu dnes.“⁵⁵

⁵⁵ Morozov, *Freedom.gov*

2 Svoboda internetu: základní premisy

Při analýze pramenů vycházím z doslovného přepisu projevů H. Clintonové, věnované svobodě internetu 21. ledna 2010⁵⁶, 15. února 2011⁵⁷ a 8. prosince 2011⁵⁸. Veřejně přístupný je ovšem i jejich zvukový a obrazový záznam., který jsem z analýzy vyloučil kvůli tomu, že vzhledem k rozsahu se jejich přepis hodí k analýze mnohem lépe.

Než přejdu k samotné kritické diskursivní analýze projevů, rád bych se podrobněji věnoval dvěma klíčovými složkám, kterými jsou *internet jako veřejný prostor a internet jako předpoklad demokratizace*. Právě zde se totiž dle mého skrývá hlavní úskalí jinak velmi přesvědčivě vystavěného konceptu svobodného internetu. A to nejen ve smyslu jejich vzájemné podmíněnosti, ale i přehlížením a podceňováním prvků⁵⁹, bez kterých svoboda internetu není v zamýšlených intencích možná.

Svoboda internetu jako součást agendy lidských práv tak sice vychází z určité reálné potřeby o vymezení. Potíž je v tom, že pokud se tak děje, vychází se přitom prioritně z národních zájmů Spojených států. Z globálního pohledu totiž dochází k situaci, kdy po desetiletích americké dominance sílí tendence jednotlivých států spravovat internet vlastními silami. V analyzovaných projevech Hillary Clintonové se reakce na tento fenomén projevují v podobně mnoha varování a výzev v tom smyslu, že snaha o „národní“ správu bude považována za akt vedoucí k ohrožení lidských práv.

Ještě je dobré podotknout, že OSN se svobodou internetu rovněž intenzivně zabývá a má svoji konkrétní představu o tom, jaké by měl mít parametry.⁶⁰ Od konceptu Hillary Clintonové se liší mimo jiné i v přístupu k problematice tzv. neutrality internetu a tedy i v míře, jakou přisuzuje regulaci a podílu soukromých společností na ní. OSN zde, na rozdíl od Spojených států, vykazuje menší tendenci k prosazování silových řešení a systematictěji akcentuje svobodu perspektivy individuálních práv, jako jsou například právo na soukromí nebo svobodu vyjadřování obecně.

⁵⁶ Department Of State. The Office of Electronic Information, „Remarks on Internet Freedom“.

⁵⁷ Department Of State. The Office of Electronic Information, „Internet Rights and Wrongs“.

⁵⁸ Department Of State. The Office of Electronic Information, „Conference on Internet Freedom“.

⁵⁹ Např. otázka míry regulace, která je příznačná pro všechny veřejné prostory

⁶⁰ <http://www.cfr.org/human-rights/un-report-internet-freedom-human-right/p25265>

2.1 Internet jako veřejný prostor

Možnost uvažovat o svobodě internetu jako o lidském právu předpokládá jasně definovanou oblast veřejného prostoru (a ochrany soukromí), resp. podmínek přístupu do něj. Právě veřejný prostor totiž v agendě svobodného internetu hraje roli prostředku i cíle zároveň. Ne vždy je ovšem zřejmé, co lze a co nelze za veřejný prostor považovat, případně jaké pravidla na jeho užívání navázat. To v mnoha případech vede k ne úplně jasným očekáváním, o výběru a užití vhodných prostředků nemluvě.

Pro veřejný prostor a jeho fungování je regulace, která je vždy do jisté míry diskriminační, zcela nezbytná. V případě internetu jako veřejného prostoru dochází k postupné redukci, přičemž hlavní protiváhu zde tvoří diskriminace založená na ekonomickém statusu. Ta se v posledních letech velmi silně přispívá k rozpadu dosud jednotného veřejného prostoru na několik veřejných prostorů.⁶¹

Tato situace se pochopitelně odráží ne úplně jasnou definicí pojmu „veřejný“. Vyjdeme-li přitom z liberální teorie, která navazuje na antické rozlišení mezi rodinou a polis, dostáváme jakousi obecnou představu. Ta ovšem neřeší, zda a nakolik, lze kyberprostor považovat za veřejných prostor se stejnými pravidly, jako je tomu v našem fyzickém světě.⁶²

Diana Saco velmi dobře postihuje dva extrémní výklady veřejného prostoru v souvislosti s internetem:

„Někteří se k tomuto pojetí kyberprostoru staví skepticky, neboť jej označují za „pouze virtuální“ (čti: ne fyzický) entitu, nikoli opravdový prostor. Zároveň jiní zdůrazňují radikální implikace pohledů na kyberprostor jako prostor v tom smyslu, že všechny prostory jsou svým způsobem virtuální, protože jsou konstruovány prostřednictvím diskurzu.“⁶³

Rozhodující význam zde sehrává sklon pojednávat o „virtuálním“ a „fyzickém“ jako rozdílu o mezi „skutečným“ a „neskutečným“. ⁶⁴ V konečném důsledku to může vést k pohledu na veřejný prostor na internetu a jemu přiřazené svobody jako na něco ne zcela skutečného, co nepřesahuje do „běžného“ světa. Nedochozí zde totiž k interakci mezi ve smyslu společenského života, tedy k fyzickému kontaktu s ostatními.⁶⁵

⁶¹ Jim Porter. Is the Internet a public space? <http://aims.muohio.edu/2011/02/01/is-the-internet-a-public-space/>

⁶² Saco, *Cybering Democracy*.

⁶³ Ibid., 23.

⁶⁴ Ibid., 24.

⁶⁵ Ibid., 29.

Základním předpokladem ochrany práva veřejnosti na otevřený přístup k informacím a tedy i schopnosti podílet se na veřejném prostoru, který internet představuje, je podle Dawna Nunziata nový způsob regulace regulace. Ten by měl výrazně omezit současný stav, kdy hlavní míra regulace spočívá v rukou soukromých firem, které na internetu působí.⁶⁶

Svoboda slova totiž prostřednictvím privátního sektoru získala poněkud jiný význam:

„Svoboda slova byla reinterpretována jako právo být nezávislý na ekonomické regulaci digitální komunikačních sítí. To je součástí většího trendu posledních dvaceti pěti let, kdy soukromé podniky používají První dodatek k útoky na restrikce ohledně reklamy a vydělávání peněz.“⁶⁷

2.2 Internet jako předpoklad demokratizace

Kontrola svobody slova ze strany vlády se po 9/11 nevyhnula v rámci boje proti terorismu žádné oblasti běžného života, až vyústila do situace, kdy jsou občané více ohroženi na svých právech činností vlády než činností teroristů.⁶⁸ Tyto aktivity se nevyhnuly ani internetu jako takovému – na jedné straně se sice internet podílí na zvýšení možností jednotlivců ohledně účasti na veřejném dění, nicméně na straně druhé s sebou přinesl i nové způsoby kontroly. Těm je podle Balkina nezbytné čelit administrativní a legislativní regulací tak, aby byla maximálně zachována ústavní práva.⁶⁹

Celá diskuze o svobodě internetu s sebou nutně nese hledání odpovědi na otázku, jakým způsobem (a zda vůbec) změnil internet to, co svoboda slova znamená. Existují názory, že internet změnil spíše úhel pohledu než celkovou situaci. Dochází zde spíše k tomu, že v celkovém kontextu se do popředí dostávají jiné součásti svobody slova, než tomu bylo v minulosti.⁷⁰

Svoboda slova předchází demokracii v tom smyslu, že díky ní je možné budování demokratické kultury. Nejedná se pouze o demokratické instituce jako takové, ale spíše o vytvoření takového prostředí, do kterého mají přístup všichni bez rozdílu.⁷¹ Proti

⁶⁶ Nunziato, *Virtual Freedom*.

⁶⁷ Balkin, „Digital Speech and Democratic Culture“, 23.

⁶⁸ Poster, Mark, „CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere“ (1995), <http://www.hnet.uci.edu/mposter/writings/democ.html>.

⁶⁹ Balkin, „Digital Speech and Democratic Culture“, 1.

⁷⁰ Ibid., 2.

⁷¹ Ibid., 3.

tomu jde snaha mediálních korporací, která svobodu slova vykládá jako něco, co jí umožňuje kontrolovat komunikační síť.⁷²

Přirovnáváním kyberprostoru k tradičnímu veřejnému prostoru, jako jsou například park nebo ulice, Nunziato se domnívá, že soukromý sektor získal prostřednictvím privatizace dohled nad výměnou informací a myšlenek díky selhání vlády.⁷³ Otázkou ovšem zůstává, zda se jedná i o případ svobody internetu jako celku, kdy privatizace je jedním z klíčových nástrojů dominance.

⁷² Ibid., 22.

⁷³ Nunziato, *Virtual Freedom*.

3 H. Clintonová a svoboda internetu z pohledu kritické diskurzivní analýzy

Při používání kritické diskurzivní analýzy jako analytického nástroje vycházíme z toho, že v textu je zakomponována celá řada sdělení. Ta na první pohled nemusí být vůbec patrná, naopak mohou být překryta řadou argumentů, ustálených obrátů, popř. ne zcela seriózní příměrů vytržených z příslušného kontextu. Z tohoto důvodu kritická diskurzivní analýza umožňuje soustředit se na sporné body, jejich vzájemnou interakci a jejich propojení s příslušným kontextem.

Hillary Clintonová patří k předním zastáncům svobody internetu, nejen jako ministr zahraničí, ale i dlouhou dobu před tím. Tato kontinuita jí umožňuje přistupovat k tomuto tématu s velkou dávkou přesvědčivosti a zaujetí, o čemž svědčí i vlna kritiky, která zveřejnění projevů v médiích provázela. Veřejná deklarace odhodlání bránit svobodu internetu totiž vyvolala obavy, ať už oprávněné či nikoliv, jestli se jedná o krok správným směrem. A zda ve skutečnosti ještě více neoslabí svobodu internetu díky tomu, že autoritářským režimům poskytne jasný důkaz toho, že slouží jako nástroj americké zahraniční politiky vůči nim.

3.1 Zpracování formálních náležitostí

Americká ministryně zahraničí patří k velmi zkušeným řečníkům. To se ostatně projevuje nejen na struktuře jejích projevů, ale i na tom, že tyto projevy často bývají středem pozornosti médií. Už vzhledem ke své povaze textů, které jsou určeny pro veřejnost, můžeme v nich vysledovat tendence, které jsou platné pro celou řadu mediálních textů. Jedním z nejdůležitějších kritérií přitom bývá schopnost pracovat s argumenty stejně jako s kontextem, nemluvě schopnosti vytvářet „agendu“ prostřednictvím nastolování určitých témat, resp. přehlížením některých z nich.

U jednotlivých projevů je patrná snaha reagovat na aktuální záležitosti prostřednictvím řady odkazů, přičemž řadu z nich formuluje jako svoji osobní zkušenost. Je zde patrné očekávání, že projevy budou publikem přijaté bez větších výhrad. To ostatně dokazují i diskuze po přednesení jednotlivých projevů. Vyskytnou-li se sporné body, jsou od počátku převedeny do ryze obovné roviny, která je znemožňuje použít proti smyslu jednotlivých projevů. Výrazná je tato snaha zejména u záležitostí, které podřívají věrohodnost Spojených států, jako např. Wikileaks.

Právě zde je velmi patrná snaha Hillary Clintonové vyloučit Wikileaks ze svého požadavku na otevřenost a transparentnost internetu tvrzením, že se „nejedná o tento

případ.⁷⁴ Obecně známou skutečností je, že potrestání Wikileaks za zveřejnění kradených tajných vládních dokumentů proběhlo prostřednictvím firem jako PayPal či Visa. Ty společnosti jednaly zcela v intencích výzvy Hillary Clintonové ohledně morálních povinností⁷⁵ a znemožnily Wikileaks přijímat finanční dary potřebné na každodenní provoz.

3.1.1 Remarks on internet freedom

Tomuto projevu, který Hillary Clintonová přednesla na půdě The Newseum, Washington, DC, 21. ledna 2010 se dostalo zdaleka největší mediální pozornosti. Řada autorů⁷⁶ komentovala především způsob, jakým H. Clintonová používá obraty evokující slovník rozděleného světa z období Studené války: např. „Berlínská zed“, „virální video a blogy jako samizdat současnosti“ nebo „bezpečnost sítě je jádrem naší národní bezpečnosti“.

Mnohé z argumentů, které v tomto projevu zazněly, budou v následujících projevech na téma svobodného internetu dále rozvíjeny, popř. korigovány. Hlavní důraz přitom H. Clintonová klade na zdůraznění nezastupitelné role internetu: „internet tvoří nový nervový systém naší planety“, „internet s sebou přináší transparentnost, nové myšlenky, kreativitu a podnikatelského ducha“, „internet pomáhá překonávat chudobu“ nebo „internet nutí autoritářské režimy být více transparentní“. Nicméně zároveň dodává, že „moderní informační sítě a na ně navazující technologie mohou být buď využity, nebo zneužity“, tj. že se v podstatě jedná o neutrální nástroj.

Dalším silně akcentovaným prvkem je oblast spolupráce s velmi silným morálním apelem na privátní sektor: „americké firmy musí dělat to, co je správné, ne jen to, co slouží k vyšším ziskům“, „potřebujeme synchronizovat technologický pokrok s našimi principy“ nebo „svoboda internetu musí být nedílnou součástí obchodních rozhodnutí“. Na druhou stranu je s otázkou spolupráce těsně spojeno odhodlání bránit jednotný internet: „ve světě spojeném internetem bude útok na jeden stát útokem na všechny ostatní státy“ nebo „Spojené státy se staví na stranu vzájemné spolupráce.“

⁷⁴ Department Of State. The Office of Electronic Information, „Internet Rights and Wrongs“.

⁷⁵ Department Of State. The Office of Electronic Information, „Remarks on Internet Freedom“.

⁷⁶ Např. Morozov, *The Net Delusion*; William Lafi Youmans a Jillian C York, „Social Media and the Activist Toolkit: User Agreements, Corporate Interests, and the Information Infrastructure of Modern Social Movements“, *Journal of Communication* 62, čís. 2 (březen 16, 2012): 315–329.

3.1.2 Internet rights and wrongs

Tento projev Hillary Clintonová pronesla na George Washington University, Washington, DC 15. února 2011, přičemž v něm dále rozvíjí výše uvedené principy, tentokrát ovšem v kontextu protestů, pro které se později vžil název arabské jaro (Arab Spring). Hillary Clintonová tentokrát otevřeně deklaruje, že svoboda internetu „se stala prioritou naší zahraniční politiky“. Dále rozvíjí koncept svobodného internetu následujícími argumenty: „Spojené státy jsou předurčeny k tomu, aby zastavili terorismus a zločin v každé podobě“, „my jsme pro otevřenost“, „internet se stal veřejným prostorem 21. století“, „svoboda internetu není zaměřena na jednu partikulární aktivitu na internetu“ nebo „práva jednotlivců jsou univerzální, a totéž platí i o kyberprostoru“.

Velmi zajímavý moment zde představuje interpretace protestů a role internetu v nich: „internet neudělal žádnou z těchto věcí, to lidé“, přičemž událost zasazuje do kontextu protestů v Íránu, neboť „také zde posloužil web jako nástroj k organizování protestů“⁷⁷. Tyto argumenty jsou protikladné pouze zdánlivě. Nijak zvlášť totiž nevybočují z tendence prezentovat internet jako převážně neutrální nástroj stejně jako v prvním projevu.

Z předchozího projevu navazuje na argument „svoboda slova má své limity“, což souvisí s kontroverzními otázkami „anonymity“ a „transparentnosti“ na internetu. Obě jsou totiž zásadní v případě, pokud by internet měl sloužit k politické činnosti, která by představovala ohrožení pro autoritativní režimy. A nejen pro ně, což dokazuje i prostor, který H. Clintonová v projevu věnuje případu Wikileaks, který velmi poškodil důvěryhodnost agendy svobodného internetu.

3.1.3 Conference on internet freedom

Poslední z projevů přednesla Hillary Clintonová na konferenci věnované svobodě internetu, která se uskutečnila v nizozemském Fokker Terminalu v prosinci 2011. Jedná se přitom o vyvrcholení dosavadních snah o prosazení svobody internetu na mezinárodní úrovni. Přímou v něm vyzývá veřejný sektor jako klíčového partnera, aby „chránil svobodu internetu“. Na druhou stranu upozorňuje, že „přitom nemohou počítat s přímými instrukcemi“⁷⁸ od vlády“.

⁷⁷ Např. Morozov tvrdí, že íránské protesty v roce 2009 postavené na internetových službách a sítích nejsou nic jiného než mediální konstrukt, který vznikl zejména díky neschopnosti západních novinářů sledovat dění v Íránu kvůli neznalosti jazyka přímo.

⁷⁸ UN guiding principles on business and human rights oecd guidelines for multinational enterprises

„Internet je komplexní a vyžaduje vzájemnou spolupráci“, což narušují vlády, které „by chtěly zavádět svoje vlastní pravidla“. Povinností Spojených států je přitom „podporovat lidská práva a základní svobody kdekoliv“. Tento přímý odkaz na základní pozici Spojených států ostatně prostupuje všemi třemi projevy a velmi intenzivně přitom pracuje s kategoriemi „my“ a „oni“, jak ostatně uvidíme dále.

K jednomu z nejviditelnějších výstupů podpory svobodného internetu patří jednotlivé programy na podporu činnosti internetových aktivistů. Tato podpora je kritizována hlavně kvůli tomu, že nezohledňuje způsob opoziční práce v autoritářských režimech. „Valy, které rozdělují internet je jednodušší vztyčit, než udržovat.“ „Snaha o národní správu internet podkopává lidská práva.“

3.2 Interpretace: klíčové proměnné a jejich interakce

Hillary Clintonová se vymezuje v rámci koncepce svobody internetu nejen vůči opatřením jako cenzura, ale i proti snahám změnit status quo internetu prostřednictvím nejrůznějších bariér na národní úrovni.

Navzdory všemu zastává názor, že technika jako taková je neutrální a že vše spočívá především na lidech, kteří mají univerzální právo na svobodný přístup k internetu bez ohledu na stanovisko jejich vlastní vlády. Hillary Clintonová tedy v tomto ohledu zastává instrumentální stanovisko, mimo jiné především tehdy, když svobodný přístup k internetu pokládá za předpoklad pro úspěšný ekonomický rozvoj.

Jakkoli přiznává nezbytnost regulace určitých obsahů na internetu, které jsou nevhodné, což ostatně v rámci své povinnosti chránit občany dělá každá vláda, dospívá nakonec k premise, že Spojené státy jsou vždy na straně otevřeného internetu – ovšem nikoliv v případě Wikileaks.

3.2.1 Spojené státy a globální internet

Podle Hillary Clintonové má internet několik základních charakteristik, které určují nejen jeho povahu, ale způsob, jakým je interpretován jeho potenciál. Internet je zde líčen jako prostředí, které v první řadě není konkurenční a ze kterého mohou profitovat všichni za předpokladu, že zůstane i nadále takový, jaký byl dosud. Tedy bez bariér vytvořených jednotlivými národními státy může sloužit jako zdroj technologického a hospodářského pokroku.

Přímo z identity Spojených států vyplývá nezbytnost požadovat maximální otevřenost internetu a bránit ji za každou cenu. Nejde jen o ohrožení na bázi terorismu aj. Tím, že je svoboda internetu deklarována jako hlavní priorita zahraniční politiky,

dochází v této oblasti ke splnutí svobody internetu a národních zájmů. To vše za předpokladu, že se na internet bude i nadále pohlížet jako na neutrální nástroj, kterému teprve konkrétní záměry dávají jasnější podobu.

3.2.2 Univerzální právo

Svoboda internetu je považována za lidské právo na základě předpokladu, že práva jednotlivců jsou univerzální, ať už v běžném světě nebo v kyberprostoru. Univerzalita vychází rovněž z toho, že se netýká nějaké partikulární aktivity na internetu, nýbrž internetu jako celku. Jako naprosto primární se zde jeví právo na připojení, které tak předchází ostatní komponenty svobody internetu, včetně svobody vyjádření.

3.2.3 Autoritářské vlády

Má-li zůstat zachována maximální otevřenost internetu, není podle Hillary Clintonové možné, aby jednotlivé státy kladly této otevřenosti odpor v podobě nejrůznější bariér. Ty jsou většinou odůvodňovány bezpečnostními ohledy, neboť existují i další státy, které pokládají internet za jádro svého národního bezpečnostního systému.

Požadavek na větší transparentnost ovšem nelze vykládat svévolně, jako to bylo v případě Wikileaks. Nejen autoritářské režimy se pokouší transparentnost omezit, neboť transparentnost vytváří na vlády tlak, který je v konečném důsledku oslabuje. Plán podpory blogem a ostatních internetových aktivistů tak může vážně ohrozit dosavadní stabilitu a jejich spolupráci se Spojenými státy. A právě zde hraje hraje značnou roli tlak na omezení anonymity na internetu, což v konečném důsledku učiní jakoukoli opoziční práci velmi riskantní.

3.2.4 Veřejný prostor

Internet jako veřejný prostor 21. století musí čelit zejména tomu, že každá svoboda vyjadřování má své limity. Veřejný prostor se v souvislosti s internetem zatím jeví jako virtuální, tj. ne zcela skutečné, místo, jehož vliv na fyzickou skutečnost je sice značný, nicméně ne zcela prokázaný.

3.2.5 Privátní sektor

Vláda Spojených států za svého hlavního spojence v oblasti svobody internetu zvolila privátní sektor, který tím rovněž přejímá úkoly, které by měly být spíše v kompetenci vlády samotné. U privátního sektoru je totiž příliš velké riziko, že bude

nadřazovat zisk nad morálními ohledy a agendu svobody internetu využije ve svůj prospěch.

Navzdory tomu, že privátní sektor nemůže od vlády očekávat přesné instrukce, očekává se od něj, že bude postupovat v souladu se svobodou internetu. H. Clintonová velmi správně akcentuje skutečnost, že jsou to právě korporace, kdo má v této oblasti rozhodující kompetence a příslušné prostředky na vynucení žádoucího chování. To nicméně nemusí být vždy ku prospěchu svobody internetu.

4 Případová studie: Svoboda internetu a arabské jaro

Samotný termín arabské jaro se u zainteresovaných autorů setkává s určitými rozpaky. Je to pochopitelné, protože už toto označení samo o sobě vyvolává určitá očekávání s velmi silným hodnotícím potenciálem. Jedním z prvotních impulsů bylo dávat arabské jaro 2011 do souvislosti s pádem komunismu ve východní Evropě v roce 1989. Velmi záhy se ovšem ukázalo, že kolaps autoritářských režimů a nastartování demokratických reforem nebude v dohledné době následovat. Spíše než revoluce se pro arabské jaro používají označení jako „povstání“, „revolta“ nebo „krize“.⁷⁹

Termín arabské jaro (Arab Spring) totiž sám o sobě evokuje očekávání, propojuje hned dva ohledy. Především svádí k hodnocení protestů v jednotlivých zemích ve smyslu koherentního arabského národa, což je v realitě Blízkého východu a tamních států velmi zavádějící. Nemluvě dále o tendenci spojovat tuto událost s určitým zásadním přelomem, „probuzením“, které bude znamenat nejen nový začátek, ale i příslib zásadních změn.⁸⁰

Svoboda internetu hraje v tomto ohledu nejen roli konceptu, který produkuje „znalost“ o příslušných reáliích. Zcela konkrétně z ní totiž vychází řada rozvojových programů a opatření k posílení občanské společnosti. To vše je vedeno deklarovanou snahou o zachování či posílení otevřeného internetu a svobody vyjadřování, což má v konečném důsledku vést k oslabení autoritativních režimů.

Arabské jaro bylo v médiích označováno jako „Facebooková revoluce“, přičemž obecně panuje přesvědčení, že organizování protestů v takovém rozsahu by nebylo možné bez existence internetu a sociálních sítí. Toto tvrzení je velmi problematické, už vzhledem ke způsobu jakým bylo v médiích prezentováno. Internet zde pochopitelně

⁷⁹ Dalacoura, Katerina, „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“, 63.

⁸⁰ Marc Lynch, *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East*, 1. vyd. (PublicAffairs, 2012).

sehrál určitou roli, nicméně dodnes není jisté, jak významnou a nakolik byla v intencích snah Spojených států o svobodný internet. Naplno se zde totiž projeví dílčí nedostatky⁸¹ tohoto konceptu, což nakonec potvrzuje i to, že na řadě míst internet přestal na žádost vlády fungovat úplně, jako se to stalo třeba v Egyptě.

4.1 Role internetu v kontextu protestů

Internet sehrál v arabském jaru komplexnější roli, než je na první pohled patrné. Zdůrazňování jeho významu během protestů pomohlo překlenout rozpor mezi vývojem situace a očekáváními. Z hlediska Spojených států, zde hlavní roli sehrály obavy, že by mohlo dojít k nenapravitelnému poškození současné mocenské rovnováhy na arabském Blízkém východě. Pokud by totiž napodobil pád komunistických režimů v roce 1989 i s přechodem k demokracii, byly by tím ohroženy především režimy, se kterými Spojené státy dlouhodobě spolupracují nebo je považují za své spojence.⁸²

Důležitou roli zde hraje fakt, že politika Spojených států na arabském Blízkém východě neumožňovala plně využít nátlakový potenciál svobodného internetu, už vzhledem k tomu, že pro tamní režimy bylo během ohrožení velmi přínosné, že mohly využít k omezení provozu internetu i takové prostředky, kterým by za normálních poměrů bránily především hospodářské ohledy. To ovšem nic nemění na tom, že hegemonie Spojených států v regionu poskytuje velmi dobré zázemí a možnosti k prosazení svojí vize internetu bez omezujícího vlivu národních vlád. Z hlediska rozdílnosti a časté protikladnosti národních zájmů mezi jednotlivými spojenci lze očekávat, že bude ještě dlouho příčinou politického napětí.⁸³

Hlavní rolí internetu během arabského jara bylo to, že umožnil vytvářet a ovlivňovat veřejné mínění navzdory informační blokádě v tradičních médiích. Ta v minulosti tvořila zásadní roli při nastolování agendy, neboť stále ještě představují, a nejspíš ještě dlouhou dobu budou představovat hlavní zdroj informací pro většinu lidí.⁸⁴

⁸¹ Např. tlak provozovatelů sociálních sítí na omezení anonymity nebo přímá spolupráce privátního sektoru s autoritářskými vládami

⁸² Dalacoura, Katerina, „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“, 78.

⁸³ Eriksson, Mikael, *Re-Orient? - An overview of the Arab revolutions and the balance of power in the Middle East*. (Stockholm: FOI, 2012), 28,

http://www.foi.se/FOI/templates/PublicationPage____171.aspx?qu=Re-Orient?%20-&au=&yr=&fomr=&sort=ar%20DES.

⁸⁴ Balkin, „Digital Speech and Democratic Culture“, 10.

Arabské jaro má totiž kromě internetu a sociálních sítí ještě jeden zajímavý fenomén a to satelitní televizní kanál Al-Jazeera. Právě propojení tohoto kanálu s internetem umožňovalo přenášet informace z míst, kde to donedávna nebylo možné. Al-Jazeera přitom odmítla tlak některých vlád na omezení vysílání během protestů. Velmi silně tak přispěla k obrazu sdíleného celoarabského veřejného prostoru, který v teoretické rovině navazuje na myšlenky „Panarabismu“, která provázela moderní státní systém na Blízkém východě od jeho začátku.⁸⁵

Názory na to, co kromě objektivních podmínek jako jsou nouze či nespokojenost s režimem, přispělo k tak radikální eskalaci protestů, se pochopitelně různí. Jedním z opomíjených impulsů by mohla být i cesta prezidenta Spojených států Baracka Obamy a jeho slavný projev v Káhiře v roce 2009, v němž ohlásil „nový počátek“ vztahů mezi Spojenými státy a islámskými zeměmi.⁸⁶

4.2 Blízký východ a "new beginning"

“Internet did not any of those things, people did.”

Secretary of State Hillary Rodham Clinton

Hlavní potíží při hodnocení arabského jara představuje skutečnost, že se vymyká dosavadním poznatkům o fungování občanské společnosti v tamních režimech. Lidé důkladně obeznámení s tamní situací byli vždy velmi skeptičtí, nakolik lze v této souvislosti mluvit o občanské společnosti nebo dokonce opozici v tamních režimech před rokem 2011. Nyní se mohlo zdát, že arabské jaro všechno změnilo.⁸⁷

Aby byly požadavky Hillary Clintonové na svobodný internet bez cenzury a útlaku efektivní, vyžadovaly by rozvoj regulačního rámce nejen ve Spojených státech, ale i ve zbytku světa.⁸⁸ Přestože se o něco podobného pokouší i OSN v rámci konvenčních lidských práv, je zřejmé, že jedině silný tlak ze strany Spojených států by mohl vést k úspěchu.

Arabské jaro ukázalo rovněž to, že ideologická základna protestů nespočívala na požadavcích zavedení islámského státu, jako například v Íránu. Významným rysem

⁸⁵ Dalacoura, Katerina, „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“, 61.

⁸⁶ <http://www.usip.org/publications/social-media-in-the-middle-east>

⁸⁷ Dalacoura, Katerina, „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“, 68.

⁸⁸ Youmans a York, „Social Media and the Activist Toolkit“.

protestů byla jejich post-ideologičnost a to, že v nich nehrála významnou roli islámská hnutí.⁸⁹

Během posledních desetiletí se stal Blízký východ pro Spojené státy důležitý nejen z hlediska toho, že se jedná o významnou surovinovou základnu, ale i o angažmá Spojených států při řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Zásadní význam má i z hlediska toho, že poskytuje zázemí pro vojenské operace, které Spojené státy uskutečňují v Asii a Africe.⁹⁰

Spojené státy mohou počítat se svým vlivem v regionu do té míry, dokud alespoň do určité míry vychází z národních zájmů tamních vlád. Avšak pouze do té míry, že bude pokračovat aktivní pomoc a podpora ze strany Spojených států. V opačném případě je jakákoli naděje na reformy předem ztracena. Pro většinu autoritářských států totiž modernizace připadá v úvahu především v souvislosti s vyhlídkami na prosperitu hospodářský rozvoj. To se ovšem netýká předchodu na demokratický systém vládnutí, který vláda považuje za stálý zdroj ohrožení.⁹¹

Od do prezidenta W. Wilsona patří prosazování demokracie, jakožto silný idealistický prvek, mezi důležité součásti zahraniční politiky Spojených států. V minulosti měla své vrcholy za vlády prezidenta R. Reagana a W. Clintona. Podpora demokratizace na Blízkém východě dosáhla svého maxima po 11. srpnu 2001, konkrétně za vlády prezidenta G. W. Bushe.⁹²

Na situaci na Blízkém východě nic nemění ani skutečnost, že tam v nedávné době díky protestům došlo k volbám. Je to způsobeno současnou mocenskou rovnováhou, která neumožňuje zvítězit opozici. Volby tak pomáhají především legitimizovat současný status quo. Tlak na reformy přitom vychází i z toho, nakolik daný režim figuruje v očích Spojených států jako spojenec. Tento faktor totiž hraje přímou roli v ohledu, že Spojené státy si nemohou dovolit prosazovat reformy do té míry, že by tyto režimy ohrozily.⁹³

Veřejné mínění na Blízkém východě přitom reformám podle představ Spojených států není nijak nakloněno. Jedním z důvodů je i nepřilíš důvěryhodná pozice Spojených států v těchto zemích. Řada autorů, jako např. Morozov nebo Dalacoura upozorňují na skutečnost, že být aktivistou v regionu Blízkého východu s sebou nese celou řadu rizik a

⁸⁹ Dalacoura 2011, s. 79

⁹⁰ Dunne, Michele Durocher, „Integrating Democracy Promotion into U.S. Middle East Policy“, 3.

⁹¹ Ibid., 14.

⁹² Katerina Dalacoura, „US Democracy Promotion in the Arab Middle East Since 11 September 2001: A Critique“, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 81, čís. 5 (jen 2005): 963.

nulovou společenskou prestiž. Ve výsledku to znamená, že aktivisté a opozice nemají reálnou sílu a tomu odpovídá i jejich vliv.

⁹³ Ibid., 972.

Závěr

Účelem této práce je prokázat, že koncept svobody internetu podle Hillary Clintonové je s univerzálními lidskými právy provázaný pouze zdánlivě, což se projevuje i v případě jeho aplikace na arabské jaro a případné reformy.

Koncept svobody internetu, který Hillary Clintonová představila ve svých projevech, vykazuje řadu nedostatků spojených zejména s transparentností a nedostatečnou regulací. V této souvislosti hraje hlavní roli přenášení odpovědnosti za tuto oblast na privátní sféru, tedy provozovatele internetového připojení a jednotlivých služeb, především sociálních sítí.

S tím souvisí i tlak na zachování současné podoby internetu bez bariér, které se snaží zavádět jednotlivé státy, protože stejně jako Spojené státy chápou význam internetu pro svoji národní bezpečnost. Tento dvojitý standard, který je ještě o něco více patrný v případě požadavků na transparentnost, přitom celou koncepci velmi silně oslabuje v očích veřejnosti. Navzdory deklarované otevřenosti totiž Spojené státy, stejně jako ostatní země, otevřeně deklarují, že svoboda internetu má jasné hranice, vedené bezpečnostními ohledy.

To se projevuje i v případě arabského jara, a to na intenzitě tlaku na reformy stávajících režimů. Vzhledem k tomu, že by mohlo dojít k narušení mocenské rovnováhy v regionu, která je důležitá pro zajištění národních zájmů Spojených států, je současná koncepce svobody internetu hlavní překážkou k budování silné občanské společnosti, která by mohla být hlavním iniciátorem reformy. Hlavní důraz na roli privátního sektoru a potlačení anonymity totiž situaci aktivistům spíše komplikuje.

Summary

Hillary Clinton has been promoted “Internet Freedom” for years. Many people argue that the point of view has changed from the human rights policy to a tool of U. S. foreign policy. Despite of this I try to find out if there is some evidence supporting this criticism or not. It means to analyze Clinton’s political speeches concerning “Internet Freedom” using the method of Critical Discourse Analysis. As a result of this I have discovered that Clinton’s approach is very weak primarily in transparency and regulation issues.

The main impact on U. S. foreign policy for the Middle East consists in the balance of power which could be destroyed by reformist attempts. However, I claim that the purpose of “Internet Freedom” agenda might be to deal with the both sides of conflict in a way which acceptable for U. S. national interests. I believe that the contemporary construction of “Internet Freedom” lack the potential to be an extension of human rights.

Použitá literatura

- Balkin, Jack M. „Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society“. *New York University Law Review* 79, čís. 1 (duben 2004): 1–55.
- Bastick, Zach. „Our Internet and Freedom of Speech ‘Hobbled by History’: Introducing Plural Control Structures Needed to Redress a Decade of Linear Policy“. *European Journal of ePractice*, čís. 15 (únor 2012): 97–111.
- Cardenas, Sonia. „Norm Collision: Explaining the Effects of International Human Rights Pressure on State Behavior“. *International Studies Review* 6, čís. 2 (erven 2004): 213–231.
- Carothers, Thomas. *Critical Mission: Essays on Democracy Promotion*. Carnegie Endowment for International Peace, 2004.
- Dalacoura, Katerina. „The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications“. *International Affairs* 88, čís. 1 (leden 20, 2012): 63–79.
- . „US Democracy Promotion in the Arab Middle East Since 11 September 2001: A Critique“. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 81, čís. 5 (jen 2005): 963–979.
- . „US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations“. *Ortadoğu Etütleri* 2, čís. 3 (červen 2010): 57–76.
- Department Of State. The Office of Electronic Information, Bureau of Public Affairs. „Conference on Internet Freedom“. Remarks|Remarks, prosinec 8, 2011. <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/12/178511.htm>.
- . „Internet Rights and Wrongs: Choices & Challenges in a Networked World“. Remarks|Remarks, únor 15, 2011. <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm>.
- . „Remarks on Internet Freedom“. Remarks|Remarks, leden 21, 2010. <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/135519.htm>.
- Dunne, Michele Durocher. „Integrating Democracy Promotion into U.S. Middle East Policy“. Carnegie Papers, 2004. <http://carnegieendowment.org/files/CP50FINAL.pdf>.
- Eriksson, Mikael. *Re-Orient? - An overview of the Arab revolutions and the balance of power in the Middle East*. Stockholm: FOI, 2012. http://www.foi.se/FOI/templates/PublicationPage____171.aspx?qu=Re-Orient?%20-&au=&yr=&fomr=&sort=ar%20DES.
- Fairclough, Norman. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Addison Wesley Publishing Company, 1995.
- Hancock, Jan. *Human Rights and US Foreign Policy*. 1. vyd. Routledge, 2007.
- Hindman, Matthew. *The Myth of Digital Democracy*. Princeton University Press, 2008.
- Horváth, Juraj. „Critical Discourse Analysis of Obama’s Political Discourse“. V *Language, Literature and Culture in a Changing Transatlantic World International conference proceedings*, 45–56. Prešov: Pulib, 2009. <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Ferencik2/>.
- Chilton, Paul Anthony. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. Routledge, 2004.
- Jaworski, Adam, a Nikolas Coupland. *The Discourse Reader*. 2. vyd. Routledge, 2006.
- Jørgensen, Marianne, a Louise J. Phillips. *Discourse Analysis As Theory and Method*. SAGE, 2002.

- Kalathil, Shanthi, a Taylor C. Boas. *Open Networks, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule*. First Printing. Carnegie Endowment for International Peace, 2003.
- Lynch, Marc. *The Arab Uprising: The Unfinished Revolutions of the New Middle East*. 1. vyd. PublicAffairs, 2012.
- Morozov, Evgeny. *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. Reprint. PublicAffairs, 2012.
- Nunziato, Dawn. *Virtual Freedom: Net Neutrality and Free Speech in the Internet Age*. 1. vyd. Stanford Law Books, 2009.
- Poster, Mark. „CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere“ (1995). <http://www.hnet.uci.edu/mposter/writings/democ.html>.
- Saco, Diana. *Cybering Democracy: Public Space and the Internet*. 1. vyd. Univ Of Minnesota Press, 2002.
- Shirky, Clay. *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. Reprint. Penguin (Non-Classics), 2009.
- Schäffner, Christina. *Language and Peace*. Harwood Academic, 1999.
- Youmans, William Lafi, a Jillian C York. „Social Media and the Activist Toolkit: User Agreements, Corporate Interests, and the Information Infrastructure of Modern Social Movements“. *Journal of Communication* 62, čís. 2 (březen 16, 2012): 315–329.